

Anna Rancāne

Liktenīgie dziesmu svētki

Vēsturē ir zināmi daudzi paradoksi. Vēsture ir ģeniāla dramaturģe, kas prasmīgi rīkojas ar kontrastiem. Viņai labpatīk apvienot traģisko un komisko, skaistumu un nāvi, sajūsmu un izmisumu.

Mēs visi nākam no Latgales dziesmu svētkiem, kas notika Daugavpilī 1940. gada 16.jūnijā, - visi arī tie, kuri tajos nepiedalījās, kuri vēl nebija dzimuši. Mēs nesam sevī tās svētās nopūtas un lūgšanas, kas pāršalca Stropu estrādi brīvās Latvijas pēdējā dienā. Vēsturei labpatīkās pēdējo brīvības stundu nolikt skaistu pat savā baigajā nolemtībā. Pēc trīsreiz nodziedātās valsts himnas „Dievs, svētī Latviju” norietēja saule, lai rītā atkal uzaustu, zeltījot noputējušos padomju tankus un bruņucepures. Skolu vēstures grāmatu attēlos uz tankiem ir pateicīgo latviešu mestie puķu pušķi. Vēl dzīvie „pateicīgie latvieši” puķes neatceras, tikai putekļus, nogurumu un bailes. Norietēja arī valsts himna, lai uzaustu pēc pusgadsimta. Norietēja arī Latvijas valsts, lai turpmāk tās tautas ceļi tiktu mežģīti tā, kā patīk pasaules lielvalstu totalitāriem režīmiem. Latvijai nelaimējās. Tomēr tai vēl tika sniegta pēdējā dāvana – Latgales dziesmu svētki, kuros piedalījās dziedātāji ne tikai no Latgales, bet arī no citiem Latvijas novadiem. Atkal Latgale bija Latvijas likteņpunkts, atkal tā pirmā, dziedot savas dziesmas, saņēma liktenīgo triecienu.

Vācot atmiņas par 1940. gada Latgales dziesmu svētkiem pārsteidza šo atmiņu absolūtā vienvēidība: „Gaidījām prezidentu, neatbrauca, ar smagu sirdi trīs reizes nodziedājām „Dievs, svētī Latviju”, otrā rītā ie brauca tanki...” Un asaras, vienmēr asaras, to visu atceroties. Jāpiebilst, ka šīs atmiņas, pusgadsimtu glabātas dziļi sirdī, noslīpējušās kā dārgakmens, palicis ir pats svarīgākais: dziedājām un raudājām. Tāpēc ielūkosimies 1939.un 1940. gada avīžu slejās, atrisināsim šo garo, grūto un skaisto dziesmu svētku gaidīšanas laiku. Bieži esmu jautājusi un pārjautājusi svētku dalībniekiem: vai tiešām, gatavojoties 1940.gada dziesmu svētkiem, jūsos bija tik liels entuziasms, sajūsma un apņēmība, kā raksta tā laika „Daugavas Vēstnesis” un citas avīzes? - un saņēmu nešaubīgu atbildi: ”Bet kā gan citādi?”

Kā gan citādi varēja būt pirms lielākajiem Latgales dziesmu svētkiem, kādi jebkad Austrumlatvijā bija notikuši. Latgalei kā pelnrušķītei beidzot bija izdevība parādīties visā daiļumā.

Aicinājums rīkot šos svētkus „Daugavas Vēstneša” – Daugavpils latviešu biedrības avīzes ar 30 000 lielu metienu - slejās parādījās jau 1939.gada augustā (uzreiz sāpīgi piekļauvē atmiņu veserītis – kad notika Molotova un Rībentropa nodevīgā vienošanās par Baltijas valstu iztirgošanu?). Līdz tā gada decembrim bija atsaukušies 8000 koristu un orķestri. 1940. gada martā dalībnieku skaits jau ir pieaudzis līdz 12 000. Lai arī avīžu rakstos tiek uzturēts optimistisks noskaņojums, Eiropas ugunsgrēka dūmi nonāk arī Latvijā, tautā valda satraukums. Protams, pastiprināti tiek iepirkta sāls, sērskociņi, ziepes, petroleja... Latvijas tautas atmiņā vēl

taču ir dzīvs necik senais I pasaules karš! Oficiālā informācija pūlas uzturēt možu garu, intelīgences savukārt pūlas nomākt bažas rosīgā kultūras dzīvē. Diriģents un komponists Alfreds Feils – jau pēc pusotra gada viņu skars Staļina represiju smagais āmurs – „Daugavas Vēstneša” 1939. gada 14.oktobra numurā raksta: „Darbu sākot, darītājos valda īsta svētku apņēmība iesāktu novest līdz spraustajam mērķim. No tādas darba apziņas viņus neatturēs ne notikumi attālās zemēs, ne mūsmāju šaubīgo un viegli uzbudināmo baiļošanās. Daudzi, daudzi tūkstoši ir tādu, kas lielā vienprātībā un pārdzīvojumā laika nopietnībā lielāko atvieglotumu un sirds mieru atrod darbā, kur tautas gars arvien vēl var parādīt savu nesalaužamo spēku un nesatricināmo ticību nākotnei. Tie šajos svētkos dziedās, tie dziesmas klausīsies.” Otrs svētku diriģents Jānis Svenne tai pašā avīzes numurā atsaucas: „Lai šie svētki izvērsas par tādu vēsturisku notikumu, kas vieno visus šī novada ļaudis labiem darbiem un cēliem nodomiem.”

Tiek ievēlēta svētku rīcības komiteja Daugavpils pilsētas vecākā A.Švirksta vadībā. Rīcības komitejas prezidijā ir novada svarīgākie vīri- Rēzeknes pilsētas vecākais J.Driviņš, Daugavpils apriņķa priekšnieks D.Silavs, „Daugavas Vēstneša” atbildīgais redaktors A.Vanags, ģenerālis Ž.Bahs, Aglonas ģimnāzijas direktors dr.A.Broks, 1. Daugavpils valsts ģimnāzijas direktors K.Dāvis. Daugavpils Tautas konservatorijas direktors A.Feils. Valsts vēsturiskā muzeja direktors dr.V.Ginters, šī paša muzeja Daugavpils nodaļas pārzinis O.Kalējs ...Protams Daugavpils prefekts J.Krīgens, ceļu departamenta inženieris H.Janevičs, Daugavpils apriņķa ārsts dr.H.Malvess, armijas ekonomiskā veikala Daugavpils nodaļas priekšnieks E.Zariņš. Ne jau velti svētku organizatoriskā puse darbojās kā labi noregulēts pulkstenis- gan satiksme no Rīgas uz Daugavpili, gan satiksme pašā Daugavpilī, dalībnieku naktsmītnes, medicīniskā palīdzība, kārtība un disciplīna pilsētā. Viss - kā jau Eiropā! Svētku rīcības komitejā darbojas arī visu Latgales apriņķu priekšnieki, skolu inspektori, draudžu prāvesti, katoļu jaunatnes biedrību, aizsargu nodaļu un studentu korporāciju pārstāvji (ai, kā šajā ziņā bēdīgi atšķiras tagadējā Daugavpils un 1990.gada Latgales dziesmu svētku rīkošana). Var atrast pazīstamus vārdus: rakstnieks Antons Rupainis (katoļu jaunatnes biedrības pārstāvis), 17. Rēzeknes aizsargu pulka koru diriģents Klements Mediņš, avīzes „Latgales Vords” atbildīgais redaktors, tagadmonsinjors, garīgā semināra profesors - Henriks Trūps, Norberts Trepša (trimdas rakstnieks Neikšānīts) u.c. Nodibinātas komisijas: Programmas komisija (vada A.Feils).Budžeta komisija (priekšs. Daugavpils apriņķa vecākais F.Jeromans), Būvkomisija (priekšs. Daugavpils valdes loceklis G.Srazdiņš), Kartības komisija (priekšs. Daugavpils prefekts J.Krīgens), Satiksmes komisija (Priekšs.inženieris H.Janevičs). Preses un propagandas komisija (priekšs.”Daugavas Vēstneša” red. A.Vanags), sarīkojumu komisija (priekšs.O.Kalējs), Tautastērpu godalgošanas komisija (priekšs. Valsts vēsturiskā muzeja dir.V.Ginters), Medicīniskās palīdzības komisija (priekšs. Dr.Malvess), Saimnieciskā komisija (priekšs.E.Zariņš), Revīzijas komisija (priekšs.K.Dāvis), Dziesmu svētku tehniskā vadība (priekšs. agronoms T.Milts). Tas ir spilgts liecinājums, ka svētkus rīkoja ne tikai Daugavpils, bet kopīgiem spēkiem visa Latgale. Arī rīcības komitejas dibināšanas sēde notiek nevis Daugavpilī, bet gan Rēzeknē. Tomēr par svētku vietu izraugās Daugavpili, lielāko Latgales pilsētu. Daugavpils bija smagi cietusi I pasaules karā - pēc 1913.gada tautskaites datiem no 113 000 iedzīvotāju 1913.gadā 1920.gadā bija palikuši tikai 29 000. Brīvās Latvijas gados Daugavpils tā īsti atplaukst un no netūrās, krieviskās garnizona pilsēteles veidojas par eiropisku pilsētu ar rosīgu kultūras un saimniecisko dzīvi. Šī uzplaukuma pieminekļi ir Vienības nams, kam līdzīga tai laikā nav visās Baltijas valstīs. Daugavpils pilsētas teātris 1939./1940. gada sezonā sniedz skatītājiem 16 pirmizrādes, Daugavpilī darbojas Skolotāju institūts, Tautas konservatorija, notiek mākslas izstādes, koncerti.

Kā jau robežpilsēta Daugavpils nekad nav bijusi īsti latviska, tomēr brīvās Latvijas laikā demogrāfiskā situācija tajā nav tik traģiski izkropļota kā patlaban-no iedzīvotāju kopskaita 34% ir latvieši. 25% ebreji, 20% krievi, 18% poļi. Šajā raibajā, internacionālajā pilsētā, tomēr neviens neienīst Latviju un latviešu valodu (bet 1990.gadā?). Rūpniecība tā laika Daugavpilī nav tik kupla kā „plaukstošā sociālisma” apstākļos; valsts dzelzceļu galvenās darbnīcas, elektriskā spēkstacija, linu, zīda, celuloīda, krāsns podiņu fabrikas, čuguna lietuves - tomēr veikalu plaukti par produktu trūkumu nesūdzas.

Atgriezīsimies pie dziesmu svētkiem. Pirmā rīcības komitejas sēde notiek 1939.gada 13.oktobrī, tajā nolemj svētkiem būvēt jaunu estrādi Stropu mežā, Svētku rīcības komiteja aicina Latgales sievas un meitas ķerties pie sava novada tautastērpu šūdināšanas. Skaistāko un etnogrāfiski pareizāko tautas tērpu darinātajām balvas ir apsolījis pats valsts prezidents. Naudas un balvu ziedotāju saraksts pārsniedz simtu. Svētku birojs visiem, kuri to vēlas, par pazeminātu maksu piesūta „Novadu tērpu” burtnīcas, tiek organizēti tautastērpu darināšanas kursi, tautastērpu paraugus publicē, „Daugavas Vēstneša” nedēļas pielikums „Mana Sēta”. Svētku dalībnieces atceras, ka dažkārt tērpus darinājušas pēc kora mēģinājumiem vēlās vakara stundās. Svētku programmu kori sāk iestudēt 1939.gada beigās, laikā, kad Eiropā plosās Hitlera armijas un padomju karaspēks mēģina pārvarēt brīvību mīlošās Somijas pretošanos. „Daugavas Vēstnesis” 25.novembrī raksta: „Kamēr karš aiz Latvijas robežām vēršas plašumā un niknumā, kamēr lielas tautas uz laiku atmetušas domas par kultūras celšanu un nodevušās gluži pretējām tieksmēm, latvju tauta mierīgi strādā, ceļot un papildinot gadsimteņiem veco un bagāto kultūru, gan drusku pataupot saimnieciskos, toties jo bagātāk izmantojot garīgos spēkus”.

1939.gada decembrī un 1940.gada janvārī notiek Latgales koru diriģentu apmācības. Turpinās pagastu koru mēģinājumi.1939./1940. Gada ziema ir neparasti barga-izsalst ābeļdārzi, mirst daudzi cilvēki. Koristiem uz mēģinājumu vietām dažkārt jābrien pa aizputinātiem ceļiem 10-20 kilometri. Aprīlī sākas rajonu koru mēģinājumi, uz tiem izbrauc pats virsdiriģents Teodors Reiters un viņa vietnieki A.Feils un J.Svenne. Par iespaidiem rajona koru kopmēģinājumos Teodors Reiters raksta: ”Varu teikt, ka dziedātāji dziesmās ieliek savu sirdi. Dziesmas tie zina labi, dzied tīri un ar lielu patiku. Tāpat cenšas izprast katras dziesmas raksturu. Skaisti skan dziesmas izloksnē.”

Latvija dzīvo ar cerību, 1939.gada 17.novembra radiorunā prezidents Kārlis Ulmanis aicina: „Tikai šai zemei, šai valstij mums visiem ir jākalpo. Mums visiem kopīgā darba šī zeme jāizkopj, šī valsts jāceļ. Šīs valsts zeme, uz kuras mēs esam izauguši, kur dzīvojam un strādājam, šai zemē, kas mūs uztur, šīs valsts zemē mums visiem reiz būs galva jānoliek, vēl vairāk: par šo mūsu zemi, mūsu tēviju tikai par šo zemi un nevienu citu mums galvas jānoliek.” Latgales meitas un sievas, darinot tautastērpus, neaizmirst arī adīt cimdus un zeķes, gatavot autus Latvijas karavīriem. Tauta tic savas armijas spēkiem un raugās nākotnē ar pašāvību.

Savulaik Saeimas deputāts Rainis, aizstāvot Latgales intereses, bieži sūkstījās, ka Latvijas Kultūras fonds ir skops pret Latgali. Šoreiz kultūras fonda valde atvēl 33 750 Ls. Daugavpils teātrim, bet Latgales dziesmu svētku rīkošanai 10 000 Ls., Latgales dziesmu svētkiem līdzekļus ziedo arī Rakstu un mākslas kamera, žurnāls „Zeltene”, Valsts elektrotehniskā fabrika, Latvijas darba, profesiju un amatniecības kameras, Vispārējā lauksaimniecības banka. Svētkus gaida ne tikai Latgalē! Iespējams-ja nebūtu 1940.gada un 1941.gada traģisko notikumu, plaisa starp Latgali un pārējo Latviju būtu pārvarēta daudz ātrāk. Kaut gan-laiks pēc 1934.gada 15.maija ir

nesis Latgalē ne jau pozitīvas pārmaiņas vien. Var būt aizvainojums, kas gruzdēja daudzu latgaliešu sirdīs par latgaliešu valodas u.c. īpatnību noniecināšanu, arī diemžēl spēlēja savu lomu 1940.gada notikumos; tomēr pie sava lielā austrumu kaimiņa latgalieši dabūja ceļojumus lopu vagonos un totālu savas tautas, valodas un kultūras iznīdēšanu.

„Daugavas Vēstnesis” 1939.gada 30.aprīlī ziņo, ka nodibināts dziesmu svētku informācijas birojs Abrenē. Jā, Latgales dziesmu svētkiem gatavojās arī Abrene, kori no Kacēniem, Augšpils, Gauriem, Bakarevas. Tieši Latgales dziesmu svētkos visā daiļumā iemirdzēsies baltie Abrenes novada tautastērpi, ko apbrīnos ļaudis no visām Latvijas malām. Latvijas kopkorī ievizēsies Abrene, lai pēc neilga laika taptu varmācīgi atšķelta un pārvērstos par sovjetizēti bezpersonisko Pitalovu.

Pēdēja Dziesmu svētku rīcības komitejas priekšsvētku sēdē 1940.gada 1.jūnijā priekšsēdētājs A.Svirkstis ziņo, ka visi sagatavošanas darbi norit veiksmīgi. Maija beigās Latgales dziesmu svētku birojā ienākušas Daugavpils dzīvokļu īpašnieku aizpildītās aptaujas lapas, noskaidrots, ka pilsētas dzīvokļos varēs izvietot 519 viesus, 169 dzīvokļu īpašnieki solās izmitināt dziesmu svētku dalībniekus bez maksas. Svētku viesus paredzēts izmitināt arī iestādēs un skolās. Kā optimistiski apgalvo svētku rīcības komisija, nevienam svētku dalībniekam nav jābaidās Daugavpilī palikt zem klajas debess. Arī par satiksmi nav jābažījās – no Rīgas uz Daugavpili norīkoti papildvilcieni, svētku apmeklētājiem dzelzceļa biļetes būs uz pusi lētākas, bet kora dziedātājiem un orķestrantiem- par veseliem 75% lētākas. Ar to vēl nepietiek – nenogurdināmā rīcības komisija organizē dziesmu svētku zvaigžņu braucienu ar divriteņiem. Šī brauciena rosīgākajiem veicinātajiem paredzētas vērtīgas balvas. Par divriteņu novietošanu arī nav jāuztraucas – pie svētku laukuma paredzēts iekārtot speciālas novietnes. Šim aicinājumam aktīvi atsaucas galvenokārt jaunieši. Jau pāris dienas pirms svētku nedēļas „Daugavas Vēstnesis”, kurā sīki uzrādīta naktsmītne katram korim, izskaidrota satiksme uz svētku laukumu un atpakaļ. Publicēta arī smalka pilsētas karte. Daugavpils gatavojas uzņemt 120 000 viesu.

10.jūnijā sākas lielā Latgales kultūras nedēļa, kurai līdzīgu Latgale nav pieredzējusi. Visu nedēļu sarīkojums seko sarīkojumam, lai beidzot 16.jūnijā apvienotos spožā noslēgumā-lielajā dziesmu svētku koncertā. Grūti pat uzskaitīt visu, kas notiek šajās dienās: darba centrāles arodizvēles skate, mājizstrādājumu izstāde – tirgus, tūrisma nodaļas skate ”Pazīsti dzimto zemi”, biedrības „Saule” sieviešu arodskolas audzēkņu darbu izstāde, latvisko tērpu skate, Dubrovina dārzā gandrīz nepārtraukti koncertē tauru orķestri un garnizona vīru kori. Dzelzceļnieku kino rāda filmu „Zvejnieka dēls”. Saules (tagad Gogoļa) ielā atklāta Latgales rakstniecības izstāde. Šī izstāde iekārtota ar pavisam maziem izdevumiem, jo rīcības komitejas locekļi daugavpilieši - visus eksponātu kārtošanas darbus ir veikuši bez atlīdzības. Izstādi ierīkojuši Valērija Seile, Vladislavs Locis, Jānis Tāle, Eduards Kozlovskis, Meikuls Apeļs, Stepons Seiļš. Dziesmu svētkus tiešām var saukt arī par Latgales literatūras svētkiem- tiek sarīkoti divi rakstnieku vakari. Atklādams pirmo rakstnieku vakaru 13.jūnijā. Rakstu un mākslas kameras priekšsēdētājs Jūlijs Druva saka: „Vienotā valstī nav iemesla liegt Latgalei kopt savu rakstniecību savā izloksnē. Tieši otrādi –lai latgaliešu izloksne attīstās un kļūst pilnīgāka. Mēs zinām, ka šodien tas tautu nesaskaldīs, bet gan sakausēs vēl ciešākā vienībā”. Protams, te atkal latgaliešu rakstu valoda tiek tīšuprāt nobīdīta izloksnes līmenī. Bet tas jau ir cits jautājums. Referātu par latgaliešu literatūru nolasa M.Apeļs, pēc tam savus darbus lasa J.Pabērzs, A.Erss, A.Ancāns, J.Sārts, A.Smagars, I.Grebzde, J.Klīdzējs, V.Mickāns, V.Locis-Vaideāns.15.jūnijā notiek otrais rakstnieku vakars , tajā savus darbus lasa J.jaunsudrabiņš, M.Andžāne, Alb.Sprūdžs, A.Eglājs, K.Plencīnīks,

A.Rupainis, V.Galvanovska, (Marta Skuja), A.Garančs- tiešām spoža rakstnieku un dzejnieku plejāde. Otro rakstnieku vakaru ievada talantīgā rakstnieka un literatūrkritiķa Viktora Mundura-Skujas referāts „Jaunākā latgaļu rakstniecība”. (Pēc gada tajās pašās dienās Viktors Mundurs jau sāks savu moku ceļu uz lielvalsts austrumiem, lai nekad vairs neatgrieztos. Līdzīgs liktenis piemeklēs arī Meikulu Apeli. Karš un vardarbība izdzēsīs A.Sprūdža, V.Mickāna, V.Galvanovskas, A.Ersa dzīvības. Svešumā mirs M.Andžāne, A.Rupainis. Latgaliešu literatūrai tagad atkal ir jāceļas no pelniem.)

Svētkos piedalās arī Daugavpils pilsētas teātris, rādīdams skatītājiem savus labākos sezonas iestudējumus- R.Valdesa un E.Zālītes „Jūras vilki”, J.Biņķa drāmu „Jaunaudze” un J.Lejiņa „ Skabarga sirdī”. Tiešām jābrīnās, kā visu varēja paspēt aplūkot, piedalīties, paklausīties! Sarīkojumi notiek līdz vēlam vakaram, pēc teātra izrādes vēl klausītājiem tiek piedāvāts simfoniskā orķestra koncerts. It kā būtu nojautas, ka laika brīvās Latvijas kultūras dzīvei ir atlicis tik ļoti maz.

15.jūnijā Vienības nama koncertzālē notiek tautastērpu godalgošanas akts. Par krāšņiem un pareiziem sava novada tērpiem ar prezidenta balvu-sudraba svečturi-apbalvo kuplo un krāšņo Bebreņu kori. Līksnas aizsargu nodaļas koris tiek apbalvots ar kafijas servīzi. Daugavpils valsts skolotāju institūta koris-ar sudraba pūra lādi. Nirzas aizsargu nodaļas koris tiek apbalvots ar O.Pladera gleznu „Pavasaris”. Kultūras fonda balvu – „Latviju Rakstus” saņem Asūnes katoļu jaunatnes biedrības koris, Tilžas aizsargu nodaļas koris, Aglonas aizsargu nodaļas un katoļu jaunatnes biedrības koris un Sēlpils dziedāšanas biedrības koris. Balvas saņem arī atsevišķas skaistāko un pareizāko tērpu īpašnieces.

1940.gada 16.jūnija rīts uzaust silts un saulains. Visu konfesiju baznīcās Daugavpilī notiek svinīgie dievkalpojumi, kuros piedalās valdības pārstāvji. Daugavpils ir svētku rotā, tā tiešām šajās dienās ir Latvijas galvaspilsēta, kurā saplūduši tauta no visam Latvijas mīlam. Jau pulksten piecos rītā sākas koru ģenerālmēģinājumi. Tai pašā laikā saņemtas satraucošas ziņas no Latvijas – PSRS robežas – 16.jūnija rītā Abrenes rajona Masļenkos nodedzināta Latvijas robežsargu mītne, tur atrasti divi robežsargu un sievietes liķis, ka arī viena smagi ievainota sieviete un ievainots 14 gadus vecs zēns, pazuduši 11 robežsargi un vairāki vietējie iedzīvotāji. Uz notikuma vietu izbrauc izmeklēšanas komisija, ģenerāļa Bolšteina vadībā. Tomēr svētki Daugavpilī turpinās.

Pulksten 16 sākas gājiens uz svētku estrādi. Pie goda vārtiem, kas izveidoti no trim sarkanbaltsarkanu karogu pāriem un zaļām vītnēm, goda viesus sagaidīt ierodas Latgales dziesmu svētku rīcības komitejas prezidijs ar priekšsēdētāju A.Švirkstu. Abās pusēs ceļam nostājušies arī visi Austrumlatvijas pilsētu un pagastu vecākie, tiem pretī-tautumeitas savu novadu tērpos. Programmā paredzētāja laikā piebrauc godaviesu automašīnas. Gar aizsargu godasardzes ierindu valdības locekļi-sabiedrisko lietu ministrs A.Bērziņš, izglītības ministrs J.Auškāps, zemkopības ministrs J.Birznieks, tautas labklājības ministrs J.Volonts, ministrs J.Čamanis- dodas uz godavārtiem, kur tos apsveic A.Švirksts (arī viņam pēc gada jau paredzēts moku ceļš uz Sibīriju).

Ar sirdstrīsām tauta gaida prezidenta ierašanos. Tiek paziņots, ka prezidents svarīgu valsts lietu kārtošanas dēļ svētkos nevar ierasties. Smagas nojautas pāršalc svētku laukumu. Svētku dalībnieki, klausoties Ulmaņa runu radiofonā, kāri tver katru vārdu. „Es uzrunāju jūs atzinības

pilnā cieņā un godbijībā, kā to pelna strādīga, enerģiska, svēta ideālisma iedvesmota cilts, kas to jau raženi pierādījusi pēdējos gados, kas bijusi ilgas, senas vēstures nesēja un iznesēja, tautas garīgā spēka glabātāja un saglabātāja, kuras ceļš ir gājis lejā un kalnā, saules spožumā un zem tumšiem padebešiem, lai beidzot atkal sāktos kalnā kāpšana, kas nu tagad lai vairs nekad neapstātos.” Grūti pateikt, vai prezidents pats tic saviem vārdiem. Runu vainago svētku kulminācija – trīskārtēja valsts himnas nodziedāšana. Sen valsts himna nebija dziedāta ar tik pilnām sirdīm, sen tajā nebija ielikts tik daudz sirsniņas lūgšanas, bažu un baiļu kā tajā dienā.

Svētku programmas otro daļu ievada centīgāko koru un koru dalībnieku apbalvošana. Ministrs A.Bērziņš pasniedz prezidenta Kārļa Ulmaņa balvas: Medņu aizsargu korim, Pasienu aizsargu korim - sudraba traukus, Daugavpils latviešu biedrības korim - kristāla augļu trauku, Līvānu vīru korim - rakstāmgalda piederumus. No pūtēju orķestriem balvu - sudraba svečturi - saņem jātnieku pulka orķestris, ko vada A. Sprincis. Tāpat sumina un apbalvo dziesmu svētku vecākos dziedātājus - L.Stīpnieci, K.Freimani un jaunāko dziedātāju Johannu Turkopuli.

Koncerta trešajā daļā ar milzīgu atzinību klausītāji uzņēma latgaliešu tautasdziesmas. Virsdiriģents T.Reiters raksta: „Lūk, ka, dziesmu dziedot, iekvēlojās dziedātāju sirdis. Nekur nemanīja noguruma. Bieži vien dziedātāji lūdza turpināt mēģinājumus bez starpbrīžiem, lai tikai dziesma labāk skanētu. Tāpēc Latgales dziesma tik vareni un neredzēti krāšņi atplauka skaistajā Stropu mežā, jo dziedātāji dziesmai atdeva visu. Kā varena straume plūda dziesmas, vēlreiz manifestējot mūsu tautasdziesmu skaistumu un mūžīgumu”.

Koncerta programmā ir arī Jurjāna kantāte „Tēvijai”. Solo partiju tajā dzied Daugavpils māksliniece Anna Skrūzmane (viņa nesagaidīs 1990.gada Latgales dziesmu svētkus, 1989.gada novembrī viņu guldīs svešā zemē-Detroitas kapsētas latviešu nodalījumā. Trimdas mēnešraksts „Ceļabiedrs” par šo Latgales trīsdesmito gadu lakstīgalu rakstīs: ”Šķiet, nekad agrāk, nedz vēlākajos gados, A.Jurjāna „Tēvijai” nav skanējusi tik smeldzīgi dziļa un skumju pilna kā Latgales novada dziesmu svētkos Daugavpilī. Mūžam neaizmirstams ir palicis solistes Annas Skrūzmanes dziedājums kā vismaigākā un dziļākā lūgšana ...Kungs, piešķir to, ko lūdzamies... koristi pacēla solisti uz rokām viņas brīnišķīgajā Abrenes novada baltajā tautastērpā... Lūk, ar dziedātāju kā gaismas stars bija nolaidies no debesu augstumiem.”).

1940.gada Latgales dziesmu svētkos piedalījās 11 120 dziedātāji un 98 500 apmeklētāji. Ārkārtīgi plaši tika apmeklētas izstādes, īpaši Latgales amatnieku mājizstrādājumu tirgus, lietišķās un tēlotājas mākslas izstādes. Recenzija par Latgales dziesmu svētkiem Volfgangs Dārziņš laikrakstā „Rīts” raksta: „Dziesmu iestudējums, sagatavojums pelna apbrīnošanu, jo vairāk tādēļ, ka Latgales koru māksla tikai neilgi kā sākusi veidot savas tradīcijas. Gluži negaidot un īsā laikā ir izaugusi grandioza Latgales koru masa, kas atbildīgo programmu pārvarēja ar pārsteidzošām sekmēm.(..) Savu kulmināciju svētki sasniedza programmas pēdējā daļā, kas bija veltīta Latgales skaistajai un īpatnējai tautas dziesmai.” Savukārt Jānis Zālītis laikrakstā „Jaunākās Ziņas” raksta: „Pirmā plašākā Latgales koru parāde arī liecināja, ka Kurzemes, Zemgales un Vidzemes rūditājiem dziedātāju pulkiem turpmāk varēs cienīgi nostāties blakus atkal jauni pulki, pilni dziesmu prieka un dedzības”. Diemžēl jau nākamajā dienā visi gaišie centieni tika pārsvītroti. Vēl tagad, pēc piecdesmit gadiem, Latgales koru normāla attīstība ir traucēta, Latgales rajonos koru skaits ne tuvu nav tik kupls kā pārējos Latvijas novados. Viens fakts: 1940.gada Latgales dziesmu svētkos piedalījās 13 kori no Daugavpils.1990.gada dziesmu svētkos piedalīsies 3 kori.

1940.gada Latgales dziesmu svētki noris bez kārtības traucējumiem. Latvijas kārtības traucējumi notiks rīt-1940.gada 17.jūnijā. Sāksies tautas ciešanu ceļš, kas vēl nav beidzies. "Man ņēma tēvu, tautu, dzimtu, mīlu; Man ņēma ticību-vai to var piedot?" - jautā Raiņa Jāzepe. Tauta to nav piedevusi.

1990.gada Latgales dziesmu svētki notiks ārkārtīgi sarežģītā situācijā-kad Latvijas tauta 4.maija deklarācijā ir paziņojusi savu gribu un savas mūžsenās tiesības atkal nostāties uz brīvības ceļa, bet reakcija, carisma un staļinisma pēcteči grib Latvijas tautu atkal nospiegt uz ceļiem. Visnepatīkāk šī reakcija trako Daugavpilī. Tāpēc Latgales dziesmu svētki ir tik ļoti, ļoti vajadzīgi – tieši patlaban un tieši Daugavpilī, un jebkurš kora dziedātājs, dejotājs, katrs klausītājs, dodoties uz Daugavpili, lai skaidri apzinās sevi par brīvības, neatkarības un nedalāmās Latvijas pilsoni, lai apzinās, ka mūsu liktenis ir vienots – gan Rīgā, gan Liepājā, gan Valmierā, gan Daugavpilī.